शुक्रोदर न० शुक्रस्योदरमिव । १तालीशपत्रे राजनि० । ६त० । २शुक्रस्योदरे च ।

शुक्र न० शुच-क्र । १मांसे शब्दच० । २काञ्जिके हारा० । ३अभिषूतद्रवद्रव्यभेदे "अन्दमूलफलाटोनि मद्येक्षुरसवर्गानि च । यद्द्रव्ये अभिषूयन्ते तच्छुक्रमभिधीयते" "शुक्रं तीक्ष्णोष्णवर्णं पित्तकृत् कटुकं लघु । रूक्षं कृम्युदरानाहशोथार्शोविषकुष्ठनुत्" राजनि० "शुक्रं ब्रह्मपुरं कालवशाटम्लत्वमागतम्" इत्युक्ते ४पटाथे च । शुक्रभक्षणनिषेधो यथा "अपूपाश्च करम्भाश्च धानाबटकसक्तवः । शाकं मांसमपूपं च सूपं क्षीरमेव च । यवागूः पायसश्चैव यच्चान्यत् स्नेहसम्भवम् । सर्वं पर्युषितं भक्ष्यं शुक्रञ्च परिवर्जयेत्" यमः । तत्प्रतिषेधो यथा "दधि शुक्रेषु भोक्तव्यं सर्वेषु दधिसम्भवम्" मनुः । ६निष्ठुरे त्रि०मेदि० ७पूते ८पवित्रे त्रि०विश्वः । ९श्लिष्टे १०निर्जने शब्दच० ११चुक्रिकायां स्त्री शब्दर० ।

शुक्ति स्त्री शुच-क्तिन् । १जलजन्तुभेदे (झिनुक) राजनि० २कपालखण्डे ३शङ्खे ४शङ्खनखे ५नख्याम् ६व्यशौरोगे ७अश्वावर्त्तके मेदि० । ८नेत्ररोगभेदे हेमच० । चक्षूरोगशब्दे २८४४ पृ० दृश्यम् । ९कर्णद्वयपरिमाणे शब्दमा० १०चतुष्कर्षमाने वैद्यकम् । [२चुक्रियायाञ्च शब्दर० ।

शुक्तिका स्त्री शुक्तिरेव कन् । (झिनुक) १मुक्ताफलाटे जटा०

शुक्तिज न० शुक्तौ जायते जन-ड । मुक्तायां हेमच० ।

शुक्तिमत् पु० शुक्तिरस्त्यस्य मतुप् । १कुशाचलपर्वतभेदे २नदीभेदे स्त्री ङीप् ।

शुक्र न० शुच-रक् नि० कुत्वम् । १मज्जाते २चरमधातौ अमरः । ३नेत्ररोगभेदे २८४४ पृ० दृश्यम् । ५दैत्यगुरौ ग्रहभेदे अमरः । ६अग्नौ ७चित्रकवृक्षे ८ज्येष्ठमासे अमरः विष्कम्भादिषु योगेषु मध्ये ९चतुर्विंशे योगे च पु०ज्यो०त० । धातुभेदशुक्रस्योत्पत्तिकारणस्वरूपादिकं भावप्र० उक्तं यथा "रसाद्रक्तं ततो मांसं मांसान्मेदः प्रजायते । मेदसोऽस्थि ततो मज्जा मज्ज्ञः शुक्रस्य सम्भवः" । "ततः स्थूलो भागो रसो मासेन पुंसां शुक्रं स्त्रीणामार्त्तवं शुक्रञ्च भवति । उक्तञ्च सुश्रुते "एवं मासेन रसः शुक्रो भवति" 'स्त्रीणामार्त्तवं' इति । चकारात् स्त्रीणामपि शुक्रं भवति । अतएवोक्तं सुश्रुते "योषितोऽपि स्रवत्येव शुक्रं पुंसः समागमे । तत्र गर्भस्य किञ्चित्तु करोतीति न चिन्त्यते" । गर्भस्य शुक्रस्य विकृतस्य तु गर्भस्य कारणं तदपि भवति । अत उक्तम् "यदा नार्यावुपेयातां हृदयस्यन्दौ कवञ्चन । सुस्रुवतो शुक्रमन्योऽन्यमनस्थि तत्र जायते" इति । एतेन स्त्रीणां रजसो धातुरार्त्तवं शुक्रमष्टम इति बोधितम् आशयाधिक्यवत् । "स्त्रीणां गर्भोपयोगि स्राटार्त्तवं सर्वसम्मतम् । तासामपि बले वर्णं शुक्रं पुष्टिं करोति हि" । एवं रस एव केदारकुल्यान्यायेन सर्वान् धातून् पूरयन् मासेन नवदण्डोत्तरेण शुक्रमार्त्तवं च भवतीति सिद्धान्तः । एवं सति शुक्रमिति सङ्गतमेव । ततो मांसस्ततो रक्तोत्पत्तेरनन्तरं मांसं जायते रसादेवेत्यर्थः । मांसान्मेदः प्रजायत इति । मांसादनन्तरं मेदः प्रजायते रसादेवेत्यर्थः । मेदसोऽस्थि जायते रसादेवेत्यर्थः । एवं ततो मज्जा अपि शुद्धं शुक्रं सम्भवतीत्यर्थः । रसः शरीरे त्रिधा सञ्चरति । तथा चोक्तम् "रसः शरीरे शब्दार्चिर्जलसन्तानवत् त्रिधा । सञ्चरत्यनुरूपोऽयं नित्यमेव हि देहिनाम्" । अस्यायमभिप्रायः । पुरुषास्तीक्ष्णाग्नयो मध्यमाग्नयो मन्दाग्नयश्च भवन्ति । तत्र तीक्ष्णाग्नीनां स रसः शब्दसन्तानवत् शीघ्रं सञ्चरति । मध्यमाग्नीनामर्चिःसन्तानवन्मध्यवेगेन चरति मन्दाग्नीनां जलसन्तानवन्मन्दं चरति । तेन मासेन रसः शुक्रं भवतीति यदुक्तम् तन्मध्यवेगेन चरति । मन्दाग्नीनां जलसन्तानवन्मन्दं चरति । तेन मासेन रसः शुक्रं भवतीति यदुक्तं तन्मध्यमाग्नीनधिकृत्योक्तम् । दीप्ताग्नीनान्तु रसः किञ्चिन्न्यूनेन मासेन शुक्रं भवति । मन्दाग्नेः किञ्चिदधिकेन मासेनेति सिद्धान्तः । तर्हि वाजीकरणानामोषधीनां किं प्रयोजनमित्याह "वाजीकरिणस्त्वाषध्यः स्वप्रभावगुणोच्चयात् । विरेचयन्ति ताः शुक्रं विरेकिद्रव्यवत्तृणाम्" । वाजीकरिणस्ताभिः ओषधीभिः पुरुषः शुक्राधिक्यात् स्त्रीषु वाजिवत् सामर्थ्यं प्राप्नोति ताः वाजीकरिणस्ताः स्वप्रभावगुणोच्चयात् । तत्र काश्चिदोषध्यः स्वप्रभावाधिक्यात्, काश्चित् स्वगुणाधिक्यात्, काश्चित् स्वप्रभावगुणाधिक्यात् । तत्र सङ्कल्पपाटलेषविशिष्टकालास्त्रगोदयः स्वप्रभावाधिक्यात् शुक्रं विरेचयन्ति । घृतक्षीरादयः स्वगुणाधिक्यात् । स्निग्धत्वाधिक्यात् माषादयः स्वप्रभावस्निग्धत्वादिगुणाधिक्यात् । वाजीकरणस्य इति वङ्गवचनमाद्याधीनुवर्त्तनम् । बल्यं दुःखं जीवनीयगणादयः तद्वद्वाजीकरणाः । विरेचयन्ति स्वप्रभावगुणाधिक्यात् शीघ्रमेवं रसाद्युत्पादनपूर्वकं शुक्रं जनयित्वा प्रवर्त्तयन्ति । यत आह "दुग्धं